

מקומו של חיים נחמן ביאליק בשירת היידיש

שמו של חיים נחמן ביאליק קשור בתודעה הציבורית לספרות העברית החדשה, ומשרת כסמלה האולטימטיבי לא פחות מששמו של שלום עליכם משרת כסמל של ספרות היידיש. אבל לצד יצירתו העברית, כתב ביאליק גם ביידיש (בדיוק כמו ששלום עליכם כתב גם בעברית לצד יצירתו ביידיש¹). יצירתו של ביאליק ביידיש הפכה לשלב חשוב בהתפתחות שירת היידיש בכללותה, כי דווקא הוא הצליח להפוך את שפת המוני העם דאז לכלי הראוי ליצירת הסוגות "הגבוהות" של השירה, ולשבור את המחסום הפסיכולוגי של היחס ליידיש כ"ז'רגון", כשפה "נמוכה" וכו'. טענתנו זאת אינה מובנת מאליה. המחקרים המעטים הקיימים, מתייחסים להיבטים אלה או אחרים של יצירתו של ביאליק ביידיש, אך אינם מנתחים אותה על רקע תולדות שירת היידיש החדשה. הם דנים בשני נושאים בלבד:

א. דו־לשוניות היצירתית של ביאליק. העבודה החשובה שנכתבה בנושא זה היא ספרו של יצחק בקון "ביאליק בין עברית ליידיש" (באר־שבע, 1987).

ב. אופייה הלשוני־פרוסודיאלי של שירת ביאליק ביידיש. במקרה הזה יש להזכיר בראש ובראשונה את מאמרו של משה אלטבאָואר, "The Rythms of Bialik's " (The Field of Yiddish II, Hague, 1965).

לעומת זאת, מטרת מאמרו זה היא לקבוע מהו מקומו של ביאליק בתולדותיה של שירת היידיש החדשה. ננסה להוכיח את טענתנו המופיעה בתחילת המאמר, לפיה יצירתו של ביאליק ביידיש אכן הפכה לשלב חשוב בתולדות שירת היידיש ולא נשארה בגדר אפיזודה חולפת קצרת זמן.

בכורתו בשירת היידיש היה פרסום השיר "אויפן הויכן באַרג" ("על הר גבוה") באוגוסט 1899, על דפי שבועון ציוני "דער יוד", שיצא לאור בקרקוב.² אחר כן הופיעו שירי ביאליק ביידיש מדי פעם במשך כעשור בעיתונות, בעיקר בשבועון "דער יוד", וכן בעיתון "דער פריינד", שיצא לאור בפטרבורג. בסכסוך בין היידישיסטים למצדדי השפה העברית ערב הוועידה הלשונית בצ'רנוביץ³ בשנת 1908, צידדה מערכת "דער פריינד" בעמדה יידישיסטית באופן חד משמעי. ייתכן שדווקא לכך הייתה קשורה העובדה שביאליק הפסיק לפרסם שיריו בעיתון זה. אחרי 4 באוגוסט 1908, כאשר ב"דער פריינד" הופיע שירו "ערב

1 ראה: שלום עליכם, כתבים עבריים, אסף, ההדיר והוסיף מבוא והערות חנא שמרוק, מוסד ביאליק, ירושלים, 1976.

2 "דער יוד", שנה א, גיליון טו, אלול תרנ"ט.

3 ליתר פירוט על ועידת צ'רנוביץ ראה: שמואל ורסס, ועידת צ'רנוביץ בראי העיתונות העברית, שבות 15, 1992, 149-182.

פרילינג⁴, התרחק ביאליק מ"דער פריינד", ואף על פי כן, מספר שירים חדשים שלו בידיש הופיעו שם אחרי התאריך הזה.

בימי חייו של ביאליק יצאו לאור ארבעה ספרי שירה שלו בידיש:

1. פון צער און צאָרן,⁵ 1906
2. פּאָעזיע,⁶ 1913
3. לידער,⁷ 1918
4. שירים,⁸ 1922

בראשון שבהם יש בין השאר תרגום לידיש של הפואמה המפורסמת "בעיר ההרגה" ("אין שחיטה־שטאָט"), שנעשה בידי המחבר, ואת השיר "דאָס לעצטע וואָרט" ("המילה האחרונה"), שנכתב במקור בידיש. שלושת הספרים האחרים הם מהדורות שונות של ספר אחד (עם הוספות אחדות במהדורות מאוחרות יותר). על כך מרמזת בין השאר העובדה שהכותרות שלהם זהות: "פּאָעזיע" – "לידער" – "שירים".

הקורפוס של שירי ביאליק בידיש אינו גדול יחסית. האוסף המלא ביותר של יצירות היידיש שלו (אם לא נביא בחשבון מהדורה אקדמית מאוחרת) פורסם מיד אחרי מותו, וכותרתו היא "לידער אָריגינעל־געשריבענע אין ייִדיש" ("שירים שנכתבו במקור בידיש"). הקורפוס הזה כלול בכרך השירים והפואמות של ביאליק בתרגומים מעברית לידיש, שנעשו בידי משוררים אחרים⁹ ואסף וערך אותו י"י שוורץ.

הנה הרשימה של שירי ביאליק, שנכתבו בידיש במקור וכלולים בכרך זה:

1. "גלוסט זיך מיר וויינען" ("מתחשק לי לבכות")
2. "אין שחיטה־שטאָט" ("בעיר ההרגה")
3. "דאָס לעצטע וואָרט" ("המילה האחרונה")
4. "כ'בין ניט אויף אייער רוף געגאַנגען" ("לא הלכתי לקריאתכם")
5. "אַ פריילעכס" ("פריילכס" – בתרגום מילולי – "שמח", שם של ריקוד עם יהודי־אשכנזי)
6. "כ'וואָלט געווען אַ בעלן וויסן" ("הייתי רוצה לדעת")
7. "ציון.¹⁰ פון יהודה הלוי" ("ציון. מיהודה הלוי")

4 "דער פריינד", גיליון 64, ז' בניסן תרס"ח.

5 פון צער און צאָרן ("על צער וזעם"), אודיסה, פּאַרלאַג קדימה, 1906.

6 פּאָעזיע, ורשה, פּאַרלאַג פּראָגרעס, תרע"ג.

7 לידער, אודיסה, דפוס מוריה, תרע"ח.

8 שירים, ברלין, פּערלאַג כלל, תרפ"ב.

9 חיים נחמן ביאליק, לידער און פּאָעמען, ניו־יאָרק, 1935. הכרך הזה יצא לאור בשתי מהדורות. המהדורה השנייה, שיצאה לאור בהוצאת ספרים "ליכט" במקסיקו (ללא ציון שנה) כוללת מאמר מאת שמואל ניגר (בהמשך – שוורץ).

10 במהדורה האקדמית אשר הכין חנא שמרוק ("שירים בידיש", חיים נחמן ביאליק, שירים בידיש. שירי ילדים. שירי הקדשה. מהדורה מדעית בלוויית מבואות וחילופי נוסח, (ערכו דן מירון, אוריאל אופק, חיה הופמן, שמואל טרטנר, זיוה שמיר, חנא שמרוק, רות שנפלד), (26–113) (בהמשך – "שמרוק"), נמצא שיר זה תחת כותרת אחרת "בענקסט אויך נאך דיינע קינדער" ("האם את מתגעגעת עוד לילדיך"), שם, 95–97.

8. "ים-לידער. פון יהודה הלוי" ("שירי ים. מיהודה הלוי")
9. "פרינצעסין שבת"¹¹ ("בת מלכה שבת")
10. "אויפן הויכן באַרג" ("על הר גבוה")
11. "עס האָט מיך פאַרפלאַנטערט" ("בלבל אותי")
12. "אונטער די גרינינקע ביימעלעך" ("תחת העצים הירקקים")
13. "מיין גאָרטן" ("גני")
14. "ערב פּרילינג" ("ערב אביב")

שלושה מארבעה עשר השירים הללו הם תרגומים שנעשו בידי ביאליק מעברית (7 ו-8) ומגרמנית (9). אבל הקורפוס של שירי ביאליק ביידיש רחב קצת יותר מהרשימה הזאת. הוא כולל לכל הפחות עוד ארבעה שירים. כך כותב י"י שוורץ בין השאר בהקדמה לכרך שירי ביאליק המתורגמים מעברית ליידיש:

"כאשר לקחתי על עצמי להוציא לאור את ביאליק היידי – הייתה לי תחושה, שללא זוג עשירות השירים הזה, שהמשורר כתב בעצמו במקור ביידיש, לא תהיה לספר השלימות הראויה. (...) לכן פניתי לגברת מניה ביאליק, והיא נתנה לי את הסכמתה לכלול את השירים, שהוא כתב במקור ביידיש, לאוסף שלי.¹² על סמך הציטוט שהובא, נוכל להסיק שלדעתו של שוורץ היו ידועים לו כל שירי ביאליק הכתובים ביידיש, והיה מדובר אך ורק בהסכמתה הפורמלית של אלמנת המשורר לפרסם אותם מחדש. עם זאת הניסוח המעורפל "זוג עשירות השירים" נותן תחושה שלעורך הספר היה קשה לקבוע את גבולות הקורפוס הזה של יצירות הקלסיקן. וכן בספר הנ"ל חסרים שלושה שירי ביאליק שנכתבו ביידיש ופורסמו בימי חייו:

1. "נאָך איין יאָרהונדערט" ("עוד מאה שנה")¹³
2. "כ'האָב געזען אינעם צימער" ("ראיתי בחדר")¹⁴
3. "דער זומער שטאַרבט אָפּ" ("הקיץ גווע")¹⁵

חוץ מאלה, שיר אחד נוסף של ביאליק, "איך וועל אייך דערציילן" ("אספר לכם"), שנכתב עוד בשנת 1899, פורסם לראשונה רק בשנת 1949, בגיליון הראשון של כתב העת התל-אביבי "די גאָלדענע קייט"¹⁶. מעבר לזה, במהדורה האקדמית של כתבי היידיש של ביאליק ישנם עוד ארבעה קטעי שירה, שנכתבו על ידי ביאליק:

11 במהדורת "שמרוק" – "די פרינצעסין שבת" ("בת המלכה שבת"), 90–94.

12 "שוורץ", ה.

13 הפרסום הראשון: "דער יוד", שנה א, גיליון 16, אלול, תרנ"ט. בגיליון 15 של "דער יוד" הפיע ביאליק לראשונה כמשורר יידיש.

14 הפרסום הראשון "אוסף שטילע טריט" בעריכתו של משה טייטש, אודסה, 1909.

15 הפרסום הראשון: ח"נ ביאליק, לידער, אָדעס, 1918.

16 "די גאָלדענע קייט", גיליון 1, חורף 1949. בליספק המייסד והעורך של כתב העת אברהם סוצקבר ראה בפרסום שיר יידי לא מוכר קודם מאת קלסיקן הספרות העברית דווקא בגיליון הראשון של כתב העת הספרותי היידי, שיצא לאור במדינה העברית, שנולדה זה עתה, לא רק סנסציה ספרותית, אלא גם צעד סמלי ונכון מבחינת הקונויקטורה הפוליטית.

- א. "שווימט זיך דאָרט" ¹⁷ ("צף לו שם")
- ב. "עמעצער האָט מיך פאַרלוירן אין קלויז" ¹⁸ ("מישהו איבד אותי בבית כנסת")
- ג. "איך ווייס, אַז דאָס אַלעס איז לאַנג שוין פאַרביי" ¹⁹ ("אני יודע, שכל זה חלף כבר מזמן")
- ד. "איך געדענק אַ טאָג" ²⁰ ("אני זוכר יום")
- שלושת האחרונים פורסמו לראשונה במהדורה הזאת. אלא שבכל ארבעת המקרים מדובר דווקא בקטעי שירה ולא בשירים שעומדים בפני עצמם.²¹
- תוך כדי ניסיון לקבוע מהם גבולות הקורפוס של שירי ביאליק הכתובים ביידיש, נתקלנו בבעיה נוספת. זוהי שאלה על אישיותו של מתרגם ה"פאָלקס-לידער" ("שירי עם") מאת ביאליק, המופיעים בכרך שערך ופרסם י"י שוורץ. מדובר בתרגום חפשי למדי (ייתכן אף עיבוד מחדש) של "מזמורים ופזמונים" שכתב ביאליק בעברית. לראשונה פורסמו ה"פאָלקס-לידער" בשנת 1922 בספר יצירות ביאליק בשם "שירים", שכבר הוזכר לעיל. שם מופיע גם שם המתרגם: 'מהיפית. משם נלקחו הטקסטים האלה על ידי י"י שוורץ לכרך שהכין.
- יש לציין שביאליק כלל בכל שלוש המהדורות של השירה שלו ביידיש (חוץ מ"פון צער און צאָרן") תרגומים של שיריו מעברית ליידיש, שנעשו בידי מחברים אחרים. תוך כדי כך הוא הקפיד להביא את שמותיהם של המתרגמים. אבל במקרה של ה"פאָלקס-לידער" כותב י"י שוורץ, שלא שכח להודות למשוררים מתרגמי ביאליק, את הדברים הבאים: "מהיפית זהו שם לא ידוע בספרותנו, אבל כל הסימנים מצביעים על כך, שלביאליק היה חלק גדול בעיבוד גרסת היידיש של 'שירי העם'. לכן לא מצאתי לנכון לתרגמם מחדש. רק פה ושם הרשתי לעצמי להוריד או להוסיף איזו מילה".²²
- טקסטים של ה"פאָלקס-לידער" בולטים בטבעיותם וברמתם הפיוטית על רקע תרגומי שירי ביאליק העבריים ליידיש שנעשו בידי משוררים אחרים. לדעתנו רק תרגום של שיר קצר, "שירת ישראל", שנעשה על ידי מאני לייב, אחד מגדולי המשוררים היידיים,²³ קרוב לרמת המקור.
- ה"פאָלקס-לידער" יוצרים רושם של מקור הכתוב ביידיש וכתוב ביד אמן אמתי. מוזר שלמחבר של התרגום נחשב מישהו שהוא אלמוני בספרות היידיש. לכן ניסינו לברר באיזו מידה יכולים הטקסטים של ה"פאָלקס-לידער" או של חלק מהם להיחשב ליצירותיו המקוריות של ביאליק עצמו.

17 שמרוק, 61. לראשונה פורסם הקטע הזה ב"די גאָלדענע קייט", גיליון 1, ווינטער 1949, 10.

18 שם, 111.

19 שם, שם.

20 שם, שם.

21 ראה: שמרוק, 61, 111.

22 שוורץ, ו.

23 ביתר פירוט על מאני לייב ראה: ישראל חיים בילצקי, "נסיך שירת היידיש – מאני לייב", עלי-

שיח, גיליון 15/16 תשמ"ב, 197-200.

לשם כך ערכנו השוואה פרטנית של כל החרוזים המתבססים על פונטיקה דיאלקטלית, שישנם באותם שירים, אשר ללא ספק נכתבו ביידיש בידי ביאליק עצמו, ויש בהם חרוזים מהסוג שיש ב"פּאָלקס־לידער". כאן חשוב לציין שבשירת היידיש נפוצים עד מאוד אפיונים דיאלקטליים – בראש ובראשונה פונטיים ולעתים רחוקות יותר תחביריים ולקסיקליים, המאפשרים לזהות את ניב לשון היידיש שבו חשב המחבר ובו דיבר.²⁴ לפיכך הנחנו שזהות בין מערכות החרוזים הדיאלקטליים של שתי קבוצות הטקסטים יכולה לשמש באופן עקיף הוכחה חשובה, שמחבר התרגומים הללו היה יכול להיות ביאליק עצמו. ניתוח הטקסטים מראה, שלשירת היידיש המקורית של ביאליק אופייניים הפרטים הדיאלקטליים האלה:

1. מעבר תנועת U של שפת היידיש הספרותית לתנועה דיאלקטלית I. כתוצאה מכך מופיעים חרוזים דוגמת **וונדן** – **פּאַרבינדן** או **איינגעריכט** – **אייך געזוכט**.
 2. מעבר תנועת A של שפת היידיש הספרותית לתנועה דיאלקטלית O. כתוצאה מכך מופיעים חרוזים דוגמת **קלאפן** – **טראפן**.
 3. מעבר של ד־תנועת OY של שפת היידיש הספרותית לד־תנועה דיאלקטלית EY. כתוצאה מכך נוצרים חרוזים דוגמת **לעבעדיקערהייט** – **אַ טויט**.
 4. מעבר של ד־תנועת AY של שפת היידיש הספרותית לתנועה דיאלקטלית ארוכה A. כתוצאה מכך מופיעים חרוזים דוגמת **אייך** – **שפראך**.
 5. צמצום צירוף התנועות IE של שפת היידיש הספרותית עד לתנועה הדיאלקטלית I. כתוצאה מכך נוצרים חרוזים דוגמת **ביסן** – **פאַרמיאוסן**.
- על סמך הנתונים הביוגרפיים של המשורר, שנולד וגדל בחבל ווהלין שבאוקראינה, חרוזים דיאלקטליים כאלה צפויים.²⁵

במה שנוגע לצורתם הפונטית של ה"פּאָלקס־לידער", מראה הניתוח ששפת הטקסטים הללו קרובה יותר לשפת היידיש הספרותית מאשר לשפת שירי היידיש המקוריים של ביאליק. שפת ה"פּאָלקס־לידער" זהה לשפתו של ביאליק לפי אפיון דיאלקטלי אחד בלבד – המעבר של הד־תנועה OY לד־תנועה EY האופייני ליידיש הליטאית וכן לתת־ניבים שהיו נפוצים בצפון אוקראינה. חוץ מזה, בשיר "זון־אויפגאַנג" ("זריחת השמש") מסדרת ה"פּאָלקס־לידער" ישנו חרוז דיאלקטלי **פּרישן** – **גיסן**, שאינו אופייני כלל לשירתו של ביאליק, אבל הוא אופייני ליידיש הליטאית בשל מעבר של העיצור ש לעיצור ס, הנפוץ בחלק מתת־ניביה.²⁶ מעבר תנועת U לתנועת I האופייני לביאליק ובלתי אפשרי בניב הליטאי של היידיש, מופיע ב"פּאָלקס־לידער" רק פעם אחת, בשיר "הימלען" ("שמיים"), בחרוז **טיפן** – **גערופן**. בסך הכול יוצר קורפוס הטקסטים הזה רושם של מעין אקלקטיות.

24 ביתר פירוט על הניבים של יידיש ראה: Herzog, Marvin, et al. ed., *YIVO, The Language and Culture Atlas of Ashkenazic Jewry*, 3 vols., Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 1992–2000

25 ביתר פירוט על החרוזה הדיאלקטלית בשירתו היידיש של חיים נחמן ביאליק ראה: Moshe Altbauer, "Rhythms in Bialiks Yiddish Poetry", *The Field of Yiddish II*, Hague, 1965

26 ביתר פירוט על התופעה הפונטית הזאת ראה: Uriel Weinreich, *Sabesdikers losn in Yiddish: A Problem of Linguistic Affinity*, New York, 1952

ובכן, השוואת החרוזים הדיאלקטליים של קורפוס שירי ביאליק היידיים המקוריים עם החרוזים הדיאלקטליים של ה"פּאָלקס־לידער" מביאה למסקנה, שאי אפשר לשייך את אלה האחרונים לשירי ביאליק היידיים המקוריים. אין מנוס אלא להסכים שמחבר התרגומים הללו הוא לא ביאליק, אלא משורר אחר (ייתכן מאוד, ש"י' מהיפית" הוא שם ספרותי בדוי), אשר שפת אמו היתה הניב הליטאי של היידיש. ביאליק רק ערך את התרגומים הללו. נוכל לשער שפועל יוצא מהעריכה הזאת הוא בין השאר החרוז הדיאלקטלי **טיפן – גערופן**, שבאופן מובהק אינו ליטאי.

בעבר התעורר מעין ויכוח בנוגע להשתייכותם של שני שירים נוספים לקורפוס של שירי היידיש המקוריים של ביאליק. דב סדן ביטא ספקות מסוימים בנוגע לשאלה מי היה מחבר של השיר "כ'האָב געזען אינעם צימער",²⁷ שהוא תרגום חופשי למדי ליידיש של השיר העברי במקור "הלילה ארבותי". נתן גורן (גרינבלט) טען בזיכרונותיו על ביאליק, שדווקא הוא, נתן גורן, הוא מחבר השיר "דער זומער שטאַרבט אָפּ",²⁸ שהוא תרגום ליידיש של השיר העברי במקור "הקיץ גווע". שני השירים, כמו שכבר צוין לעיל, לא נכללו בכרך שאסף וערך י"י שוורץ, אבל לדעתנו מחקרו המפורט של יצחק בקון²⁹ בנושא הזה כבר הוריד מסדר היום את השאלות, ואפשר לשייך את השירים הללו לקורפוס שירי היידיש המקוריים של ביאליק ללא היסוס.

בסיכומו של דבר, קורפוס שירי היידיש המקוריים של ביאליק הידועים לנו כולל שמונה עשר כותרים בלבד.

השאלה השנייה בחשיבותה, אחרי הגדרת גבולות הקורפוס של שירי היידיש המקוריים של ביאליק – היא הקורלציה של הטקסטים הללו עם הקורפוס העברי של שירי ביאליק. אפשר להגיד, שקורפוס היה לחלק מהספרות העולמית בזכות התרגומים לשפות נכריות, ובראש ובראשונה לרוסית. רוסית הייתה השפה הנכרית הראשונה שאליה תורגמו יצירות ביאליק. הודות לתרגומים המוצלחים וחלקם אף גאוניים של זאב ז'בוטינסקי, וגם של שמואל מרש"ק, של לייב יפה, של ויאצ'סלב איבנוב, של יורי בלטרשוואיטיס, של ולדיסלב חודסביץ' ושל אחרים, היה קורפוס התרגומים הרוסיים של ביאליק לחלק מהקלאסיקה הפיוטית הרוסית. במסגרת מאמרנו חשוב לציין שלקורפוס זה נכנס רק שיר אחד של ביאליק, שתורגם מיידש ולא מעברית. מדובר בשיר "דאָס לעצטע וואָרט" («Последнее слово») בתרגומו הרוסי של שמואל מרש"ק.³⁰

לדעתנו יהיה שגוי לקשר זאת רק לעליונות המספרית המובהקת של הקורפוס העברי של שירי ביאליק. על כך מעידה העובדה שמכל שירי ביאליק (מאותו זוג העשירות) שנכתבו בידיש, בקורפוס הייצוגי הרוסי של שירי ביאליק אשר העניק חשיבות רבה לתרגומי שיריו לשפת האימפריה ועסק בעצמו בבחירת השירים לתרגום – נכלל שיר אחד

27 דב סדן, סוגיית יידיש במסכת ביאליק, "אקדמון", ירושלים, 1965, 25.

28 נתן גורן, פרקי ביאליק, תל־אביב, 1949, 51.

29 ראה: יצחק בקון, ביאליק בין עברית ליידיש, אוניברסיטת בן גוריון, באר־שבע, 1987 (בהמשך – בקון, 1987), 14–47.

30 הפרסום הראשון: «Молодая», Ялта, издание журнала «Молодая», 1906, 7–11.. «Иудея».

בלבד שנכתב ביידיש, והוא דווקא "המילה האחרונה". החלטה זו מוסברת גם בכמה סיבות אחרות שעליהן ידובר בהמשך.

לחמישה משמונה עשרה שירי היידיש המקוריים של ביאליק ישנן גרסאות עבריות:

1. "אין שחיטה־שטאָט" – "בעיר ההרבה"
2. "כ'וואָלט געווען אַ בעלן וויסן" – "לא הראני אלוהים"
3. "אַ פריילעכס" – "למנצח על המחולות"
4. "כ'האַב געזען אינעם צימער" – "הלילה ארבתני"
5. "דער זומער שטאַרבט אָפּ" – "הקיץ גווע"

בשניים מחמשת השירים, גרסת היידיש היא הגרסה הראשונית, והגרסה העברית היא תרגום שלה (2 ו 3). בשלושת המקרים האחרים המצב הוא הפוך – המקור הוא עברי וגרסת היידיש היא תרגום שנעשה בידי המחבר עצמו.³¹

מקום מיוחד ביצירתו של ביאליק, הן בעברית והן ביידיש, יש לפואמה "בעיר ההרבה" – "אין שחיטה־שטאָט". הגרסה העברית היא הראשונה. היא פורסמה לראשונה בט"ו בכסלו תרס"ד (4.12.1903), בעיתון אודסאי "הזמן", בכותרת "משא נמירוב". גרסת היידיש פורסמה בשנת 1906. זאת בדומה לתרגום הרוסי של הפואמה בספר "פון צער און צאָהן" ("על צער וזעם"), שבו מלבד פואמה זו, היה רק השיר "דאָס לעצטע וואָרט" ("המילה האחרונה").

בין הגרסאות יש הבדלים ניכרים, הן בממדים הצורניים (קצב, שיטת חריזה) והן בתכנים. לכן אפשר לטעון בהסתייגות מסוימת שיש כאן עניין בשתי יצירות שונות אם כי קרובות בתוכן זו לזו, ולא בזוג – מקור ותרגומו.

ההתעניינות הציבורית העצומה בפואמה זו, המוקדשת לבעיות האקטואליות של יהדות רוסיה דאז, הייתה סיבה מספקת בפני עצמה לגרום לביאליק להחליט לתרגם אותה לשפת ההמונים היהודיים. אבל היו לו מניעים נוספים לכך. במכתב למרדכי בן עמי מ־23 באפריל 1906 מסביר ביאליק את הסיבה שבגללה החליט לתרגם את הפואמה "בעיר ההרבה" ליידיש בעצמו: "ואני החוּטא והמחטיא לקחתי וכתבתי ז'ארגון. תרגמתי את ה'משא נמירוב' יהודית, ואני שולח לך בזה חוברת אחת. תרגומו הרע של פרץ גרם לי לכך".³²

יצחק לייבוש פרץ, אשר עם מנדלי מוכר ספרים ושלוש עליכם, נחשב אחד משלושת הקלסיקנים של הסיפורת היהודית (הן ביידיש והן בעברית) היה גם משורר יידיש. הפואמה שלו "מאָניש" הייתה ליצירה הראשונה בסוגה הזאת בספרות היידיש החדשה. אמנם השירה תפסה מקום משני ביצירתו, אבל בדורו שלו, בדור שקדם לביאליק, היה פרץ אחד משני משוררי היידיש הידועים ביותר – לצד שמעון שמואל פרוג. לתרגם מעברית ומרוסית ליידיש יצירות של מחברים שיידיש הייתה שפת האם שלהם, נחשב באותה תקופה לדבר שבשגרה. כך, למשל, תרגם יצחק לייבוש פרץ מרוסית ליידיש את שירו של פרוג «Легенда» «о чаше» ("אגדת הכוס"), שנקרא בתרגומו שלו "דער בעכער" ("הגביע").³³ ביאליק היה

31 ראה: בקון, 1987, 11-12.

32 חיים נחמן ביאליק, אגרות, כרך ב, "דביר", תל-אביב, 1938, י"ז.

33 ראה: שמעון שמואל פרוג, אויסגעקליבענע ווערק, בוענאָס־איירעס, 1972, 55-57.

מיודד עם פרץ. שנתיים לפני האירועים המתוארים הוא פרסם את שירו "כ'וואָלט געווען אַ בעלן וויסן" בכתב עת ספרותי "יידישע ביבליאָטעק" בעריכתו של פרץ. אבל התרגום ליידיש של הפואמה "בעיר ההרגה", שנעשה בידי פרץ, לא מצא חן בעיני ביאליק עד כדי כך שהוא יצר לו תרגום אלטרנטיבי משלו.

הנסיבות שהביאו להופעת גרסת היידיש של הפואמה הזאת, נדונו בהרחבה בעבודות של מספר חוקרים ישראלים, ששלטו הן בעברית והן ביידיש. בהקשר זה כדאי להזכיר את המאמרים של ידידיה פלס "לתולדות 'אין שחיטה־שטאַט'"³⁴ ושל שמואל ורסס "בין תוכחה לאפולוגטיקה – 'בעיר ההרגה' של ביאליק ומסביב לה"³⁵. יצחק בקון בספרו "ביאליק בין עברית ליידיש" הקדיש תשומת לב רבה מאוד לניתוח פרטני של הנסיבות, אשר הביאו להופעת גרסת היידיש של הפואמה, ובפרט להתכתבות בין ביאליק לפרץ בנושא הזה, וכן להשוואת תרגומו של פרץ עם התרגום שנעשה בידי ביאליק עצמו.³⁶ מהעבודות המוזכרות אפשר ללמוד שתחילה ניסה ביאליק לערוך ולתקן את תרגומו של פרץ, אבל אחר כך החליט שעליו לתרגם מחדש. וכך עשה, אלא שתוך כדי עבודת התרגום הזאת הושפע ביאליק מתרגומו של פרץ. דבר שהביא לכך שבגרסת היידיש ישנם קטעים שאינם נמצאים בגרסה העברית. אלה הן תולדות הפואמה היחידה שכתב ביאליק ביידיש.

כמו שכבר צוין לעיל, קורפוס שירי היידיש של ביאליק אינו גדול לפי מספר הכותרות. אבל בה בעת, חוץ מהפואמה "אין שחיטה־שטאַט", יש בו שירים בהיקף גדול: "דאָס לעצטע וואָרט", "פריילעכס", "כ'וואָלט געווען אַ בעלן וויסן", "פרינצעסין שבת", "מייך גאָרטן". כך בשיר "דאָס לעצטע וואָרט" לדוגמה יש 181 שורות. וכך קורפוס שירי ביאליק המקוריים, שנכתבו ביידיש, אינו פחות בהיקפו, למשל, מהיקף כל עזבונו הפיזי של אָשר שוורצמן (1889–1919) הנחשב לאחד ממשוררי היידיש הבולטים.³⁷ ביאליק היה ללא ספק מהמשוררים היהודים החשובים ביותר בזכות יצירתו ביידיש.

דור־לשוניותה של שירת ביאליק הייתה דבר כמעט מובן מאליו בנוף הספרותי היהודי באותם הימים. אבל ביאליק עשה בשירת היידיש את הצעד הבא אחרי פרוג, צעד שנתבקש כאילו אגב אורחא. הוא פרץ את כל מחסומי הסטיגמות והדעות הקדומות לגבי ה"ז'רגון", שפרוג לא הצליח לפרוץ.³⁸ אבל מעשהו זה של ביאליק לא זכה עד כה להערכה ראויה מצד הביקורת הספרותית הכתובה ביידיש – לא בימי חייו וגם לא אחרי מותו. בשל הדעות הציוניות והאנטי־יידישיזם המוצהר (אם כי מתון למדי) שלו, הוא נשאר, כמו פרוג, זר בעבור חוגי היידישיסטים האידיאולוגיים, למרות תרומתו האדירה לספרות היידיש. מעניין שמבקרי ספרות יידישיסטיים, שהתייחסו לביאליק במין יראת כבוד ובה בעת במין התנכרות, היו שבויים בעצמם באותן הסטיגמות לגבי יידיש כ"שפה נמוכה", שנגדן הם

34 עתון 77, גיליון 54–55, 1984.

35 מחקרי ירושלים בספרות עברית, כרך 9, 1986, 23–54.

36 בקון, 1987, 57–114.

37 ביתר פירוט על אשר שוורצמן ראה: שכנא עפשטיין, "אָשר שוואַרצמאַן", כאַרקאָוו, 1929.

38 ביתר פירוט על תרומתו של פרוג לשירת היידיש ראה: וועלוול טשרנין, "שמעון שמואל פרוג – בין רוסית ליידיש", חוליות, גיליון 6, אוניברסיטת חיפה סתיו 2000, 99–114.

יצאו כביכול באופן הפגנתי ומיליטנטי. אופייניים במובן הזה דברי מבקר ספרות יידישיסטי נודע שמואל ניגר³⁹ במאמרו "חיים נחמן ביאליק":

"ח.נ.ביאליק התחיל לכתוב באותו זמן, כאשר כמעט כל אנשי הספרות היהודיים היו דו־לשוניים (...) הם השתמשו ככלי של יצירתם הן בעברית, הן ביידיש (או – במקרה של ש. פרוג ובן עמי – ברוסית וביידיש). רוב היצירה היה אצלם בעיקר בשפה אחת והיצירה בשפה השנייה הייתה תוספת. כך, למשל, א.ב.גוטלובר, י.ל.גורדון ומאוחר יותר פרישמן כתבו בעיקר בעברית, ורק מידי פעם וכאלו אגב אורחא – ביידיש, בעת מנדלי, פרץ, שלום עליכם – להיפך היו בעיקר סופרי יידיש, הגם הם כתבו גם בעברית... ביאליק השתייך לקבוצה הראשונה, דהיינו, לאלה ששורשיהם היו בשפת הנביאים. יידיש הייתה על עץ יצירתם רק ענף"⁴⁰.

על רקע האידיאליזציה הלשונית החריפה של התהליך הספרותי היהודי במאה העשרים, שהגיעה לידי ביטוי בסכסוך בין היידישיסטים למצדדי השפה העברית ("העבר אִיסטים"), והביאה הלכה למעשה לחלוקתה של ספרות עם ישראל, שהייתה לכתחילה אחת, לספרות "היידיש" וספרות "העברית"; היה אפשר לצפות מן היידישיסטים שינסו להגדיר את השתייכותו של גאון שירתנו הלאומית לספרות "היידיש". ליתר דיוק – גם לספרות "היידיש". אבל זה לא קרה. היידישיסטים הסתפקו בקביעת העובדה, שביאליק "לא היה זר לשפת היידיש". אופייניים במובן הזה דברים שכתב המשורר היהודי סובייטי האנטי־ציוני וחוקר ספרות חיים בידר אחרי נפילת המשטר הקומוניסטי, בסקיצה קצרה שלו על ביאליק: "המשורר העברי הדגול, המחבר של יצירות מפורסמות, שיצרו תקופה חדשה בהתפתחות הספרות בלשון התנ"ך, כלל לא התייחס בחוסר כבוד לשפה בה דברו 97 אחוז מיהודי הקיסרות הרוסית (לפי מפקד אוכלוסין של שנת 1897). להיפך, הוא סבר, שללא השפה הזאת אי־אפשר לבנות את התרבות העממית, וכאשר הוא כתב את הפואמה המפורסמת שלו, "בעיר ההרגה", המוקדשת לאירועים הטרגיים בקייב בשנת 1903, הוא בעצמו תרגם אותה ליידיש כדי שהפואמה תבוא למיליוני קוראים המתגוררים בכל רחבי התבל"⁴¹. נוצר רושם שלא רק מצדדי השפה העברית אלא גם היידישיסטים (ובברית המועצות היו היידישיזם המיליטנטי והאיסור על יצירה בעברית למדיניות מוצהרת בתחום הספרות היהודית) התייחסו ליצירתו היידיש של ביאליק כמעין קוריוז.

ואיך התייחס ליצירתו ביידיש ביאליק עצמו? אי אפשר שלא להסכים עם טענתו הבאה של יצחק בקון:

"ביאליק הצעיר התחיל לכתוב שירה בהיותו תלמיד ישיבת וולוז'ין. בתחום זה היה קיים לגבי בחור כביאליק רק אתגר אחד: היכולת לשלוט ב'מליצה' העברית. האתגר הזה

39 ביתר פירוט על שמואל ניגר ראה: לייב וואַסערמאַן, "ניגער שמואל", לעקסיקאָן פון דער נייער יידישער ליטעראַטור, כרך 6, ניריורק, 1965, תורים 190–210.

40 ש' ניגער, "חיים נחמן ביאליק": חיים נחמן ביאליק, לידער און פּאָעמען, ניו־יאָרק, 1935 (בהמשך – "ניגר"), כד.

41 Хаим Бейдер, Этюды о еврейских писателях (חיים בידר, "סקיצות על סופרים יהודיים" ברוסית), Киев, «Дух і літера», 2003, 55.

קיבל חיזוק יותר על ידי הזיקה ל'חיבת ציון', כשבהמשך השנים זכה אתגר זה לעידוד מתמיד על ידי הדבקות באחד העם.

על יד אתגר עברי זה היה קיים אתגר נוסף: לשלוט בלשונם של פושקין ולרמונטוב, כשהדמות האידיאלית, שעמדה לפני ביאליק הצעיר היה היהודי שמעון פרוג, שזכה לכתר של משורר באותה לשון 'נבחרת'.

בין שתי לשונות נעלות אלה הייתה שרוייה לשון יידיש בדרגה שפלה ודחוויה. בעיני הצעיר הוולוז'יני האחד העמי, הייתה לשון יידיש לא רק השפחה ביחס לגבירה העברית, אלא גם לשון השפחות. ובעיני הצעיר העורג על לשונם של פושקין ולרמונטוב הייתה יידיש נלעגת ועילגת.

כל זה פיתח אצל ביאליק הצעיר (העברי והרוסי) עמדה אריסטוקרטית ביחס ליידיש...⁴²

אנחנו מסכימים עם יצחק בקון במקרה הספציפי, אבל איננו יכולים לקבל את טענתו הזאת כתשובה ממצה לשאלה שהועלתה לעיל. זאת בשל שתי סיבות:

סיבה אחת: היחס המזלזל כלפי היידיש לעומת היחס לעברית (וגם לרוסית) כשפות ספרותיות "גבוהות" אינו מאפיין את ביאליק בלבד. זהו היחס הטיפוסי של המשכילים, שהיה אופייני לרובם המכריע של אנשי הספרות היהודיים בדור של ביאליק וגם בדורות שקדמו לו. אמירות מזלזלות בנוגע ל"ז'רגון" על רקע של יראת כבוד לעברית אפשר למצוא גם אצל פעילים מובהקים של ספרות היידיש כמו מנדלי ושלוש עליכם.

סיבה שנייה: יחסו של ביאליק ליידיש השתנה פעמים אחדות במהלך חייו. אף על פי שהוא התנגד ליידישיזם כתנועה אידיאולוגית, כבר בשלב מוקדם של פעילותו הספרותית, התייחס ביאליק לספרות היידיש כחלק אינטגרלי וחשוב של ספרות עם ישראל. בסוף חייו, אחרי עלייתו ארצה, נכנס ביאליק לסכסוך עם האליטה האינטלקטואלית של היישוב החדש בשל חיבתו ליידיש. בהקשר הזה נביא ציטוט ממאמרה של זויה קופלמן «О Бяликe – спустя десятилетия» ("על ביאליק אחרי עשורים"): "באביב 1927 באספת אגודת הסופרים הכריז ביאליק ש'עברית ויידיש הם זיווג מן השמים ואי אפשר להפרידן'. באותו אביב ביאליק ועוד מספר סופרים ערכו קבלת פנים ידידותית למשורר היידיש פרץ הירשבין (...) ביאליק דיבר על השתייכותה האורגנית של לשון היידיש לספרות עם ישראל. אפילו ידידים לא רצו לשמוע אותו. (...) ואחרי עוד מספר חדשים הציג ביאליק רעיון אפיקורסי נוסף – להקים באוניברסיטה העברית קתדרה ליידיש".⁴³

אמירותיו של ביאליק הצעיר בגנות ה"ז'רגון", והתנגדותו האידיאולוגית ליידישיזם לא יכולות להיות הסיבה להוצאתו הלכה למעשה מתולדות שירת היידיש. את הניסיון הנרחב

42 בקון, 1987, 4.

43 Зоя Копельман, «О Бяликe – спустя десятилетия» (זויה קופלמן, "על ביאליק – אחרי עשורים – ברוסית), «Библиотека-Алия», Хаим Нахман Бялик, Стихи и поэмы, «Библиотека-Алия», Иерусалим, 1994, 273.

ביותר בביקורת הספרותית היידישיסטית לנתח את יצירתו של ביאליק ביידיש אנחנו מוצאים במאמרו של שמואל ניגר, שהוזכר לעיל. המאמר מתחלק לשבעה חלקים. החלק המעניין ביותר מבחינתנו הוא "ביאליק העברי והיידי".⁴⁴ כאשר ניגר מנסח איך הוא רואה את "ביאליק העברי והיידי", הוא כותב בין השאר:

"...מדובר בהבדל בין שני סוגי יצירות של אותו המשורר. ביאליק הן העברי, הן היידי

הינו, קודם כל, ביאליק, ורק אחר-כך ביאליק העברי או היידי".⁴⁵

בהמשך מסביר ניגר את עמדתו באופן קונקרטי קצת יותר:

"ביאליק העברי חופר עמוק יותר ועולה גבוה יותר במרכבת האש של מליצתו הכבירה,

אבל גם ביידיש מדבר ביאליק בפה מלא..."⁴⁶

בינתיים מדובר אך ורק בהערכות. אם יש "עמוק יותר" ו"גבוה יותר" חייב להיות גם "עמוק פחות" ו"נמוך יותר". הערכות כאלה אפשר לשייך לטעמו האישי של המבקר. רק אחר כך עובר ניגר לסימני הבדלים פורמליים בין ביאליק "העברי" לבין זה "היידי". כאן מתברר שהגבול ביניהם עובר לא בדיוק לפי עיקרון לשוני:

"...בעברית שולטים 'הנביא' והטרגיות, וביידיש – הילד והמשחק.

השירים 'הנבואיים, הסוערים, 'הגועשים' – 'אין שחיטה־שטאָט', 'דאָס לעצטע וואָרט' ו'איך בין נישט אויף אייער רוף געגאָנגען' – מוצאם מביאליק העברי; תוכנם, סגנונם הם עבריים, תנ"כיים, הגם הם כתובים ביידיש או – 'אין שחיטה־שטאָט' ו'כ'בין נישט אויף אייער רוף געגאָנגען' – גם ביידיש. הם אינם אופייניים עבור ביאליק ביידיש. אופייניים עבור ביאליק 'היידי' – 'אַ פריילעכס', 'מיין גאָרטן', 'ערב פּרילינג', 'אונטער די גריניקע ביימעלעך'. בשיר 'אַ פריילעכס' ואפילו ב'ערב פּרילינג' עדיין ישנו משהו מה'נביא' הנוקשה... 'הר הגעש' עדיין מעלה עשן מידי פעם..."⁴⁷

על סמך התפיסה הזאת מפריד ניגר מהקורפוס הלא־גדול של יצירות ביאליק הכתובות ביידיש את החלק "העברי" שלו:

"...לא רק את הפואמה 'אין שחיטה־שטאָט', שהיא גרסת יידיש של 'בעיר ההרעה', והשיר 'כ'וואָלט געווען אַ בעלן וויסן', שהוא תרגום החלק השני של 'לא הראני אלהים' יצר ביאליק העברי; לו שייכים 'דאָס לעצטע וואָרט' ו'כ'בין נישט אויף אייער רוף געגאָנגען', הגם הם מהתחלה נכתבו ביידיש. גופם יידי, אבל נשמתם – עברית. וגם להיפך, יש לו שירים, שמוצאם מיידיש והם במלאים ברוח ובטעם של יידיש, למרות שהם כתובים בעברית".⁴⁸

ניגר מסביר את ההבדל ב"רוח ובטעם" של יצירות ביאליק שהוא מגדיר כ"עבריות" לאלה שהוא מגדיר כ"יידיות", במוצאן משתי מסורות תרבותיות יהודיות שונות, שהן

44 ניגר, כד-לג.

45 שם, כה.

46 שם, כט.

47 שם, ל.

48 שם, לב.

המקור העיקרי של כל יצירתו של ביאליק – למדנות מחד גיסא ותרבות עממית מאידך גיסא.⁴⁹

במילים אחרות, ניגר מגדיר את היצירות הנראות לו "גבוהות" ו"נבואיות" כיצירות "עבריות" ללא קשר לשפה שבה הן כתובות. את היצירות שנראות לו "גשמיות", קרובות לחיי היום-יום של יהודי מזרח אירופה, הוא מגדיר כ"יידיות", שוב ללא קשר לשפה שבה הן כתובות. השפה, זאת או אחרת, משמשת כלי בלבד, אם כי כלי שביאליק שולט בו באופן וירטואוזי.

יידיש הייתה לא רק שפת האם של ביאליק, אלא גם שפתו העיקרית בחיי היום-יום במשך כל חייו. עברית הייתה קודם כול שפת הספרים והלמדנות.

החלוקה הפונקציונלית בין השפה העברית הגבוהה מחד גיסא, ליידיש "הנמוכה" מאידך גיסא, הייתה מושרשת עד מאוד במסורת היהודית הספרותית, לקראת בואו של ביאליק לספרותנו. תוך כדי ניתוח התכתבות בין ביאליק לרבניצקי, בנוגע לשיר "אויפן הויכן באַרג", שבו מתאר המשורר את שנות ילדותו, מתייחס ביאליק עצמו לבחירת השפה של יצירה זו:

"הוא מגדיר את יתרון היידיש כ'נוחיות' לגבי עיצוב חוויות הילדות, מכיוון ש'בריאתה' חוויה זו עצמה התרחשה ביידיש".⁵⁰

אילו היה ביאליק עוצר ברמה הזאת בשירת היידיש שלו, אפילו במקרה כזה הייתה תרומתו להתפתחות שירת היידיש מורגשת. אפילו במובן הטכני, הפרוסודיאלי גרידא, כבר בשירים הראשונים שלו הוא עשה צעד משמעותי קדימה בהשוואה עם קודמיו הבולטים ביותר בתחום החרוזה ביידיש – פרץ ופרוג.

אבל ביאליק הלך קדימה הרבה יותר. הוא יצר סטנדרט שירה ביידיש חדש באופן איכותי. הוא ביצע פריצת דרך אמתית, הוכיח שה"ז'רגון" הבזוי מסוגל לשרת כשפת הסוגות הפואטיות הגבוהות. פרוג, אשר ממנו התלהב ביאליק הצעיר, ואשר ממנו למד את עיקרי החרוזה הסילבטונית,⁵¹ לא הצליח לגבור על קרע הרמות האיכותי הזה בין שירתו הרוסית "הגבוהה" לשירת היידיש "הנמוכה" שלו.

יעקב בירנבוים מנסח ב"לעקסיקאָן פון דער נייער יידישער ליטעראַטור" בעיה זו של יצירתו הדו-לשונית של פרוג בצורה הבאה: "הוא היה נושא דגל של הרעיון הלאומי הגדול בשירה: של נצח ישראל – ברוסית וביידיש. אבל שירתו בשתי השפות אינה נמצאת באותה המדרגה האמנותית. ביידיש היה פרוג חלש יותר מאשר ברוסית..."⁵²

לכאורה דברים אלו מזכירים את דבריו של שמואל ניגר על כך, שבעברית ביאליק "עמוק יותר" ו"גבוה יותר" מאשר ביידיש. אבל זאת אנלוגיה מדומה, כמו שאפשר לראות מהניתוח של השקפותיו של ניגר לגבי ביאליק "העברי" ו"היידי". אחרי שביאליק כתב את

49 שם, לא.

50 בקון, 1987, 6.

51 ראה: יצחק בקון, הפרוזה של שירת ביאליק, אוניברסיטת בן גוריון, באר-שבע, 1983.

52 יעקב בירנבוים, "שמעון שמואל פרוג", לעקסיקאָן פון דער נייער יידישער ליטעראַטור, באַנד 7, ניריאַרק, 1968, 451.

השיר "דאָס לעצטע וואָרט", ובמיוחד את "אין שחיטה־שטאָט", גרסת היידיש של "בעיר ההרגה", כל הדיבורים על חוסר ההתאמה של שפת היידיש לשירה הפכו לאנכרוניסטיים. אחרי ביאליק, ערב מלחמת העולם השנייה, הגיעה שורה שלמה של משוררים דגולים אשר שפת יצירתם העיקרית (ולעתים קרובות גם היחידה) הייתה יידיש – דוד הופשטיין, אורי צבי גרינברג, פרץ מרקיש, מלך רביץ, מאַני לייב, אָשר שוורצמן ואחרים. הם הביאו עמם מודרניזם והוציאו את שירת היידיש של המאה העשרים לרמה של ספרויות העולם המובילות. הם לא סבלו מתסביכים בנוגע לשפת יצירתם. במובן אידיאולוגי, זה היה קשור להשפעת רעיונות היידישיזם, ובמובן היצירתי – לעובדה שקמה מסורת ספרותית חדשה, שביאליק קבע את קווי החללים, מסורת של שירה "גבוהה", "עברית", כהגדרתו של שמואל ניגר, גם ביידיש.

למה מבקר הספרות, שמואל ניגר, שהיה יידישיסט מובהק, לא הבין זאת, והגדיר את השירים שביאליק כתב ביידיש בסגנון הגבוה ה"נבואי" כיצירות שגופן יידי ונשמתן עברית? לדעתנו מדובר באינרציה של סטריאוטיפים בנוגע לתפקידיהן של שתי השפות היהודיות. גם ניגר, על כל היידישיזם האידיאולוגי שלו, הגיב על חידושי המהפכניים של ביאליק בשירת היידיש בניסיון לתאר אותם באמצעות סטריאוטיפים שהיו מרכיב בלתי נפרד של חיי הספרות היהודיים לפני ביאליק, ועברו רק מודרניזציה שטחית קטנה. כתוצאה מכך, תרומתו האדירה של משוררנו הלאומי להתפתחות ספרות היידיש נתפסת, הן על ידי היסטוריונים של ספרות היידיש והן בעיני התודעה הציבורית (באותה מידה שהתודעה הציבורית בכלל מתייחסת להיסטוריה של הספרות), כאפיזודה חסרת משמעות, אם כי מסקרנת.

לביאליק לא חיכו בספרות היידיש. כאשר בשנת 1899 עורך העיתון "דער יוד" י"ח רבניצקי הציג לביאליק בן ה-26 לשלוח אליו משהו ב"ז'רגון", הוא בוודאי לא חשב שתוך שנים ספורות יהפוך המשורר הצעיר הזה את ה"ז'רגון" הבזוי לשפת נביאים. ביאליק אכן עשה זאת, אבל בדיוק כמו פרוג – לא הפך עבור מצדדי היידישיזם ל"אחד משלנו". את תפקידו של ביאליק בתולדות שירת היידיש אפשר לדעתנו לבטא בשורותיו הפואטיות הבאות, שנכתבו בהקשר אחר:

כ'בין ניט אויף אייער רוף געגאַנגען,
איך קום צו אייך מיט זיבן וועגן,
איך פאַל אויף אייך, ווי טוי אויף זאַנגען
און ווי אויף טרוקן גראַז דער רעגן⁵³.

(לא לקריאתכם הלכתי, / אני בא אליכם בשבע דרכים, / אני נופל עליכם, כמו טל על שבולות/ וכמו על עשבים יבשים גשם.)

ניתוח יצירתו של ביאליק ביידיש על רקע תולדות השירה בשפה הזאת מביא אותנו למסקנה חד־משמעית שלפיה תרומתו לשירת היידיש לא זכתה עד כה להערכה הראויה. ביאליק היה פורץ דרך בשירת היידיש, ואחריו הגיעה כל שירת היידיש העשירה והמפוארת של המאה העשרים.